

Осыдан бірнеше жыл бұрын халықаралық «Түркі әлемі» телестудиясы ғұлама ғалым Мәшһүр Жүсіп Қөпейұлы туралы деректі фильм түсіруді қолға алған-ды. Былтыр аталған туындының алғашқы нұсқасы түркі тілдес халықтардың дүниежүзілік «Алтын Сафран» кинофестивалінде додаға түсіп, үшінші орынды иеленді. Ал жуырда деректі фильмің қайта толықтырылған, соңғы нұсқасы көрермен назарына ұсынылды. Осы орайда, біз халықаралық «Түркі әлемі» телестудиясының бас директоры, «Мәшһүр Жүсіп Қөпейұлы» фильмінің режиссері, жазушы-кинодокументалист Доқтырхан Тұрлыбекпен әйгілі жерлесіміздің өмірі мен шығармашылығы арқау болған туынды жайлы әңгімелескен едік.

Мәшһүр Жүсіп - әлемдік тұлға

- Доқтырхан аға, таңдау неліктен
Мәшһүр Жүсіпке түсті!

- Мәшһүр Жүсіп Қөпейұлының ұлы Әмен Ташкентте оқыған. Ол - осы шаһардағы Орта Азия университетінің тулеғі. Аталған университетті тәмамдаған соң, сонда мұғалім болып жұмыс істеген. Әмен менін аке-шешеммен аралас-құралас болған. Бір-бірімен сыйласып өткен. Бірге оқып, бірге еңбек өткен. Анам үнемі «Әмен - асылдың сынығы, тұлпардың тұяғы еді, өте дарынды болатын» дег айтЫП отыратын. Өмірден ерте озыпты. Жалпы, оның өліміне қатысты әртүрлі пікір айттылады. Бірі Әменді ауырып қайтыс болды десе, біреулер кісі қолынан қаза тапты деген нұсқаны алға тартады. Қалай десек те, осы бір адамның өлімі - жан баласына жұмбақ. Анам Мәшһүр

дәлелдейтін мол деректер жинақталған екен. Бұл ретте, Ерлан Мұхтарулының тағы бір ісін көпке үлгі етуге болады. Ол - Мәшһүр Жүсіп шығармаларын жинақтап, том-том етіп шығаруы. Бұл - үлкен шаруа.

Деректі фильмді түсіруге қолғабыс жасаған жаның бірі - республикалық «Жас Алаш» газетінің Павлодар облысындағы меншікті тілшісі, белгілі қаламгер Сайлау Байбосын. Сайлау «Мәшһүр Жүсіп Қөпейұлы» фильмін түсіру барысында маған кенесші әрі көмекші бола білді. Сондай-ак, бул іске атақты Суат Әбусейітовтің қызы Меруерттің де тікелей араласқанын атап өтуге тиіспін. Меруерт Әбусейітованың жетекшілігімен Мәшһүр Жүсіптің шығармалары орыс тіліне аударылды. Сонымен қатар, Мәшһүр Жүсіптің немересі Куандық ағаның да ақыл-кенесі,

- Осыдан бір жыл бұрын «Мәшһүр Жүсіп Қөпейұлы» фильмін Павлодарға әкеліп, жергілікті зиялды қауым алдында тұсауқесер рәсімін өткізгеніз есімде...

- Иа. Ол кезде фильмін алғашқы нұсқасын жергілікті зиялды қауымға көрсеттім. Отыздай адам тамашалады. Зиялды қауым туындының жетілдіретін тұстарына тоқталып, біраз сын-експертлер айтты. Біз қабылдадық. Осы жүздесуден кейін Омбы мен Қазан қалаларына барып, Мәшһүр Жүсіптің журін өткен ізіне үнілдім. Соның нәтижесінде толықтанды фильм түсірлди.

- Аға, деректі фильмнің толықтырылған соңғы нұсқасы жуырдаған аяқталып, жүртшылық назарына ұсынылды. Ал бұл фильм былтыр түркі тілдес

«ТҮРКСОЙ»-дың Бас директоры Дүйсен Қасейінов (оң жақта) «Алтын Сафран» кинофестивалінің жүлдегері Доқтырхан Тұрлыбекті марапаттауда

туда «ТҮРКСОЙ» түркі мәдениетін және өнерін дамыту үйримының атқарған еңбегі үшантеніз. Себебі аталған үйім Мәшһүр Жүсіптің шығармаларын түркі тіліне аударуда.

- Сонымен, «Алтын Сафран» бізге не берді?

- Мәшһүр Жүсіп Қөпейұлы - түркі халықтарына ортақ әлемдік тұлға. Ғұлама туралы деректі фильм түсірудегі мақсаттың бірі оны әлемге таныстыру еді. «Алтын Сафран» кинофестивалінен кейін осыған жол ашылғандай болды. Біріншіден, ғұламаның шығармалары түркі тіліне аударылуда. Бұл туралы жоғарыда айттық. Екіншіден, алдағы уақытта Турцияда Мәшһүр Жүсіп күндері өттік. Үшіншіден, ғұлама туралы 51 минуттық туындыны түсіре отырып, біз Қазак өлінің Баянауылдай киелі топырағын әлемге паш еттік. Қазақта әлемдік деңгейдегі тұлғага айналған жандар жетерлік. Тек, біз кейде соларды бағалай алмай жатамыз.

- Аптағы үақытта «Мәшһүр Жүсіп

тартады. Қалай десек те, осы ор адамның өлімі - жан баласына жұмбак. Аның Мәшһүр Жүсіп туралы да көп әңгімелейтін. Оның Сарыарқа тесінде жерленгенін алғаш сол кісіден естідім. Осылайша, бала күнінен ғұламаның есіміне қанып естім. Кейіннен Мәшһүр Жүсіп туралы кебірек білсем деген қызығушылық пайда болды. Біздің балалық, жастық шағымың. Кенес үкіметінің тұсында өткені белгілі. Ал ол кезде Мәшекен туралы ештеңе айтылмайтын, айтпайтын да. Тәуелсіздік алған соң, бәрінін беті ашылдығы. Мәшекен туралы танымдық мақалалар жарияланып, терең зерттеулер жүргізіле бастады. Оның еңбектері жинақталып, оқырманға жол тартты. Осының, бәрі маған тың бір істі бастауға тұрткі болды. Сондай-ақ, әке-шешеммен жақын араласқан Әмменнің әкесі, қазақтың біртуар перзенті Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы туралы деректі фильм түсіруді өзіме парыз санағын. Оны ата-анамның алдындағы перзенттік борышым деп білдім. Бұл бір.

Екіншіден, қазақта түркі әлеміне ортақ тұлғалар көп. Соның бірі - Мәшһүр Жүсіп. Жалпы, ол сан қырлы адам - ғалым, журналист, шежіреші, зерттеуші, ақын, Ислам дінінің билгірі, әулие, тарихшы. Ал біздің халықаралық «Түркі әлемі» телестудиясы түркі халықтарына ортақ тұлғалар, түркі халықтарының салт-дәстүрі, әдеп-ғұрпы, тарихи туралы тұндылар түсірумен айналысады. Міне, осылайша, Мәшекен туралы деректі фильм түсіруді қолға алдық.

- Жаңа фильмді түсіру барысында қімдер қол ұшын созды?

- Қайсыңыр жылы Алматыда оқытын павлодарлық азаматтен таныстым. Есімі - Асылбек Сапарбекұлы. Қазір Павлодардағы Естай атындағы мәдениет сарайын басқарады. Есімі елге танылып улгерген дәстүрлі әнші. Бірде Асылбекпен Мәшһүр бабамыз жайлы үзак әңгімелестік. Мен ол туралы деректі фильм түсіргім келетінін айттым. Асылбек бұл ойымды құттап, деректі фильм жөнінде сол кезде Гавлодар облысының әкімі Ерлан Арынды құлағдар етуге үеде берді. Бұл идеяны Ерлан Мұхтарұлы да бірауыздан қолдап, колынан келген көмегін аямады. Осы орайда, Асылбектің маған рухани тұрғыдан демеу болғанын атап еткім келеді. Сөйтіп, биліктің қолдауымен фильм түсіруді бастап кеттік. Мәшһүр Жүсіп жерленген Ескелдіге барып, үрпақтарымен таныстым. Әулиенің музейін көрдім. Ерекше өсер алдым. Бабамыздың сан қырлылығын

роуды. Сонымен қатар, мәшінде жүсінің немересі Куандық ағаның да ақыл-кеңесі, әңгімесі мені қанаттандыра тусти. Куандық, ағаның үйінде болды. Таң қалғаным, ағамыз кітаптан басқа ештеңе жинамаған екен. Балалары да солай. Бәрі шетінен білімді. Жалпы, Мәшһүр Жүсіптің үрпақтарының көрмегені жок. Үнемі қудаланып отырған. Сол кездегі саясат ғұлама үрпақтарының басын біркітірмейде тырысқан екен.

Міне, осындай адамдардың қолдауымен ісіміз жүйеленіп, реттелді. Осы аталған азаматтардың бәріне зор ризашылышымды білдіремін.

- Фильм түсіру барысында қандай қызындықтармен бетпе-бет келдіңіздер?

- Деректі фильмнің ерекшелігі, айткан әрбір ойың дәлелді болуы тиіс. Сондықтан деректер іздеуге көп көніл бөлдік. Бірнеше кітапханада отырып жұмыс істеуге тұра келді. Осы фильмді түсіру үшін Өзбекстанға екі-үш рет бардым. Қазан мен Омбыда болдым. Қысқасы, «Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы» фильмін түсіруге үш жылымызды арнадық. Несін жасырамыз, тұнды түсіріліп жатқанда, қаражат жағынан қызындықтарға тап болдық. Ақыры, өз қаражатымызben фильмді аяқтап, көшпілік назарына ұсындық. Бастиған істі орта жолда қалдыра алмадық. Оның үстіне, бұл фильм мемлекет тарапынан қаржыландырылатын жобалардың қатарында болған жоқ-тын.

Ал бұл фильм білтүр түркі тілдес ҳалықтардың дүниежүзілік «Алтын Саффан» кинофестивалінде жүлде алды емес пе!! Сонда бұл қалай болғаны?

- Дұрыс айтасыз, еткен жылы Түркияда 16-ншы мәрте үйимдастырылған кинофестивальде «Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы» үшінші орынды иеленді. Бірак оның бұл фестивальге қатысуы - бөлек әңгіме. Шараны үйимдастырушылар тұндыны көріп шықты. Мен оның толықтырылмаған алғашқы нұсқасы екенін айттым. Алайда, олар осы нұсқамен-ақ додаға түсуге болады деді. Осылайша, кинофестивальге қатысып, жүлделі болдық. Атап өтерлігі, үздік фильмдер түркі халықтарының тіліне аударылмақ. Олардың қатарында «Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының» да болуы - зор қуаныш.

- Кинофестивальге қатысушылар бұл тұндының қалай қабылдады? Жалпы, түркі халықтары Мәшһүр Жүсіп есіміне қанық па?

- Бәрі таң қалысты. Мәшекенді мақтаныш тұтты. Жалпы, түркі халықтары Мәшһүр Жүсіптің емірі мен шығармашылығынан әжептәүір хабардар екен. Оны Жүсіп Баласағұн, Махмұт Қашқары сынды алыптардың қатарында атаған кезде төбем көкке бір елі жетпей тұрды. Деректі фильмді көріп қуанғандарын көрсөнз. Мәшекенді түркі халықтарына таны-

соларды бағалай алмай жатамыз.

- Алдағы үақытта «Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы» фильміне толықтырулар енгізілуі мүмкін бе?

- Мүмкін. Жалпы, бұл - Мәшекен туралы түсірілген алғашқы деректі фильм. Сондықтан ол Мәшһүр Жүсіпті әлемге әйгілеуде жасалған алғашқы қадам болуы да ықтимал. Бәлкім, болашақта тұндының екінші бөлімі түсірілетін шығар. Себебі Мәшекен - сыры әлі толық ашылмаған тұлға. Ол - әлі бірнеше бұнның, зерттеуіне жарап тақырып. Мәшһүр Жүсіп денесінің 18 жыл бойы бұзылмай жатуының өзі талай әңгімеге арқау емес пе?! Оның Абай, Шекерім секілді алыптармен арасынан болуының өзі - бір бөлек әңгіме. Журналистігі ше?!

- «Түркі әлемі» телестудиясы алдағы үақытта тағы да басқа павлодарлықтар туралы фильм түсіруі мүмкін бе?

- Әрине. Жалпы, телестудия осы күнге дейін 30-дан астам тұнды түсірді. Алдағы үақытта жүртшылыққа көрнекті ақын Қабдықарым Ұдырысов туралы тұнды ұсынуды жоспарлап отырмыз.

- Әңгімецізге рақмет. Алла ісіңізді өңғарсын!

Сұхбаттасқан - Фархат ЭМИРЕ.

